

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

Administratie Humanistische Luisterkring, Postbus 114, Utrecht, Tel. (030) 24641
Postgiro 58. Abonnementsprijs f 5,50 per jaar. Buitenland f 7,- per jaar, voor
België f 6,-. Losse nummers f 0,30. Verschijnt wekelijks.

UIT HUMANISTISCH OOGPUNT

Wie de hollandse kranten leest, vraagt zich af wáárover zij het laatste halfjaar wel had moeten schrijven, als de prinses zich *niet* had verloofd. Berichten, hoofdartikelen, interviews, verslagen en ingezonden stukken vormen zo'n onmetelijke reeks, dat er vele boekdelen nodig zouden zijn om ze verzameld te herdrukken. Nu, dát is niet nodig. Herdrukken moet men alleen wat belangrijk genoeg is om duurzaam te zijn, en de meeste krantenartikelen dragen het merk van hun vergankelijke overbodigheid op het voorhoofd. Het oneindig herhalen van telkens dezelfde argumenten, het oneindig uitstallen van telkens dezelfde sentimenten maakt een armetierige indruk. En al wist Multatli reeds dat de kleine dadels van Hassan groot werden doordat men „leugen tot waarheid maakt door herhaling”, er komt ook een ogenblik van oververzadiging, met wat daar dan op volgt.

Het meest verbijsterende van al die woorden, woorden, woorden, is het massale onvermogen om verschillende dingen uit elkaar te houden. Ik ben argwanend genoeg om te menen dat men ze soms opzettelijk verwacht, om bij gebrek aan redelijke argumenten toch het gewenste effect te bereiken. Maar opzet of onvermogen, in beide gevallen zijn onwaarheid en onwaarschijnlijkheid het gevolg. Dat geldt bij voorbeeld voor het vraagstuk van koninkrijk of republiek. Op zichzelf is dat natuurlijk een boeiende en emotionele zaak, al hoeft het niet steeds uit te lopen op telegrammen van afhankelijkheid en twee coupletten van een staand Wilhelmus. In alle gemoedsrust kan men opmerken dat de geschiedenis kennelijk het koningschap niet gunstig gezind is. Buiten Europa komt het maar weinig voor, en binnen Europa wordt het de laatste halve eeuw met uitsterfing bedreigd. De czaren, keizers en koningen die vijftig jaar geleden nog in Rusland, Oostenrijk-Hongarije en Duitsland heersten, zijn allemaal vermoord of verjaagd, hoewel ze, of liever: omdat ze tot de machtigsten ter wereld behoorden. En na de tweede wereldoorlog is heel het verdere zuiden en oosten van Europa schoongeveegd, op Griekenland na. Al wat er nog over is van de royale

reeks kroontjeshoofden uit de befaamde Almanah de Gotha, zijn drie vorsten in Scandinavië, drie in de Benelux, en één in Engeland. Dat is een sombere stand van zaken die een sombere prognose wettigt, of een heuglijke stand van zaken die een heuglijke prognose wettigt, al naar men het beschouwt. Want de geschiedenis geeft wel feiten, geen waarde-oordeel. Dat moeten wij zelf doen.

Het vraagstuk van koninkrijk of republiek is namelijk — buiten tijden van revolutie allereerst een zaak van principes en theorieën waarbij gewichtige argumenten enerzijds en gewichtige argumenten anderzijds elkaar tamelijk wel in evenwicht houden. Men kan in 1965 natuurlijk niet in ernst meer menen dat een aardse vorst een direct mandaat heeft van Gods almacht, daarvoor is het godsbegrip zelf te zeer in discussie geraakt. Maar men kan bijvoorbeeld wel menen, dat de koninklijke taak door z'n langere duur enige voordelen heeft boven het kortstondiger ambt van president; en ook dat het opgevoerd worden tot die taak misschien beter is dan de vaak grillige en toevallige wijze waarop menig president naar boven is gedreven op de golfslag van de volksgunst. Natuurlijk is erfelijkheid bij functies een heel vreemde en antieke zaak. De tijd is voorbij dat zoons van een bakker per se bakker, van een boer per se boer, van een dominee per se dominee werden; en waarom vorstenkinderen dan nog wel vorst? Aan welke wetten de erfelijkheid ook gebonden mag zijn, bepaald niet aan die van de optelsom. Een begaafd vorst is geen garantie voor een begaafde kroonprins, want het kind heeft ook een moeder. Een domme vorst hoeft dus ook niet te leiden tot een domme opvolger: zelfs in burgerkringen komt het wel eens voor dat een knaap zijn vader overtreft, en niet enkel in zijn eigen pubertaire verbeelding. Maar als men oprecht meent dat een republiek beter zal zijn dan een monarchie, omdat men een president kan kiezen uit de tienduizend besten der gehele natie, is een tikkeltje realiteitsbesef daarbij toch wel gewenst. Men kan De Quay rustig op stal en Luns onrustig op

een lezing voor de vara-microfoon van zondag 7 november 1965

Wij wijzen u er op, dat het telefoonnummer van het Centraal Bureau van het Humanistisch Verbond met ingang van 8-11-1965 is gewijzigd in: 24641.

reis laten, het republikeinse buitenland levert ons immers aan de lopende band voorbeelden van presidenten die alleen uitmunten in middelmatigheid. Kan het ook anders? Churchill heeft levenslang geweigerd in de adelstand te worden opgenomen, omdat dit het lidmaatschap van het Hogerhuis tot gevolg had en daarmee de onmogelijkheid om in het Lagerhuis werkzaam te zijn. Presidenten en vorsten beiden zijn door de ontwikkeling der parlementaire democratie, en misschien eerst recht door de ambtenarenstaat, in hun salonrijtuigen op een zijspoor gerangeerd. De vergulde kooi mag dan wat minder verguld en wat minder kooi zijn geworden, het werkelijke leven, de werkelijke macht, de werkelijke verantwoordelijkheid bevindt zich buiten vorstelijk of presidentieel bereikt. Niet in Amerika, waar de president in feite tevens eerste-minister is, niet in Frankrijk waar men deze tweeenheid heeft nagevolgd, maar wel in Duitsland, waar de kanselier veel, de president weinig te zeggen heeft. Staatshoofd te zijn is veelszins een decoratieve functie geworden, met massa's handtekeningen zetten, met bruggen, ziekenhuizen, tentoonstellingen en kleuterscholen openen, een glimlach hier, een troostrijk woord daar, en bij plechtige gelegenheden een grandioze verkleedpartij mitsgaders het verplicht voorlezen van een door anderen opgestelde tekst. Het is nauwelijks denkbaar dat iemand die talent en begaafdheid genoeg heeft om met hart en ziel belangrijk werk te verrichten, in handel en industrie, in wetenschap of kunst, dát werk zou willen inruilen voor al die onschendbare rompslomp. Het is dus echt niet zéker, dat men een slechte vorst kan vervangen door een goede president. Men mag dat wel hopen, men mag wat mij betreft álles hopen, mits men de waarheid niet vervalst. Het ingewikkelde vraagstuk van monarchie of republiek laat zich terugbrengen tot maar twee problemen: wat is beter, een goede vorst of een goede president? En: waarop is gemiddeld de grootste kans, op een goede vorst of op een goede president? Het zou de moeite waard zijn, dit alles eens gedegen te bestuderen, men heeft er alle tijd voor, want het is in ons land helemaal niet actueel. Het wórdt ook niet actueel door het komende huwelijk, het heeft er eenvoudig niets mee te maken, en wie dat wél meent is of slachtoffer of stichter van een principiële verwarring, waar ik mij juist als republikein voor zou schamen. Wie een republikein wil, moet ijveren voor een grondwetswijziging. Dat is de enige weg en die is in ons land voor ieder toegankelijk. Maar zolang men die niet heeft afgelegd, zal men *nu* over het huwelijk moeten oordelen binnen het raam van de *nu* geldende grondwet. Dat spreekt zó vanzelf, dat het overbodig zou moeten zijn het nog eens te zeggen. Het is helaas niet de enige verwarring die

de heethoofdige discussies beheerst. Op een onzalig moment heeft men het karakter van de kroonprinses in het geding gebracht en toekomstige mogelijke moeilijkheden gefantaseerd als gevolg van haar „eigenzinnig” optreden. Zeker, de mensen zijn niet gelijk: men heeft zachtzinnige en vrijzinnige en zwakzinnige en rechtzinnige en onzinnige en zinnige en eigenzinnige exemplaren bij vorstenkinderen zo goed als bij fractieleiders. Dat is wel eens lastig, soms ook vermakelijk, en altijd boeiend. Maar men had zelfs de schijn moeten vermijden, alsof hier enig argument zou kunnen liggen in verband met de parlementaire beslissing van de komende dagen. Het is best mogelijk dat Beatrix over een aantal eigenschappen beschikt die het gemiddelde en dus het middelmatige te boven gaan. Ik kan dat niet beoordelen, en in die positie verkeren alle twaalf miljoen Nederlanders op een paar na; maar het lijkt me niet onwaarschijnlijk. So what? Sinds wanneer is volgzzaamheid een deugd en wie zou men dan moeten volgen? De toevallige minister-president soms, die nu eens Drees heet, dan weer De Quay, gisteren Marijnen, vandaag Cals en morgen misschien Koekoek? Een beetje mensenkennis en een beetje historisch benul zijn voldoende om te weten dat álle groteren door álle kleineren altijd beticht zijn van eigenzinnigheid. Oranje is eigenzinnig geweest, en Maurits en Frederik Hendrik, en Willem III, en vooral koning Willem I, en Wilhelmina. De ouderen onder ons kunnen daar nog van meepraten. Maar stadhouder Willem V zal wel nooit met enig recht van eigenzinnigheid zijn verdacht, daar had hij een vrouw voor.

Kalender 1966

De kalender 1966 van het Humanistisch Verbond is verschenen. Deze is thans in 2-kleurendruk uitgevoerd.

De prijs van . . **12.50** is gehandhaafd

Uw bestelling zien wij gaarne tegemoet door storting of overschrijving van f 2,50 op postrekening 30.49.60 t.n.v. het Humanistisch Verbond Utrecht

In de omschrijving:
KALENDER 1966

Zodra men z'n overigens op vrijwel niets berustende persoonlijke sympathieën of antipathieën in het geding brengt, of zelfs maar toelaat dat ze heimelijk het standpunt mee bepalen, is men op een hellend vlak. Er wordt geen oordeel gevraagd over een karakter, maar over een huwelijk; en wie zich dáartoe beperkt, heeft al verantwoordelijkheid genoeg.

Een laatste woord nog over de acties die buiten het parlement om hebben plaats gevonden en nog plaats vinden. Het is ieders goed recht, met petitionnement te werken. Ik herinner me met veel genoegen het petitionnement tegen de vlootwet, het was in mijn studententijd, ik heb het conservatieve dorp van mijn jeugd verontrust door met lijsten te lopen.

En de honderdduizenden handtekeningen uit het gehele land hebben nog effect gesorteerd ook, doordat ze kamerleden aan 't twijfelen hebben gebracht die wellicht anders liever een kabinetscrisis hadden vermeden. Maar desondanks is ieder petitionnement van deze soort toch een vermomde motie van wantrouwen tegen het goed functioneren van het parlement. Indien tien procent van de volwassen Nederlanders hun handtekening zetten op een bepaalde lijst, kan men toch moeilijk veronderstellen of zelfs maar wensen, dat nu tachtig procent van de kamerleden zich verplicht voelen dienovereenkomstig hun stem uit te brengen. De kans is dus bijzonder groot, dat een kennelijke minderheidsactie ook in de Tweede Kamer een minderheidsstandpunt zal blijken — en wat dan? Het zijn de paar komende weken die inderdaad zullen beslissen, in hoeverre de parlementaire democratie in ons land nog behoorlijk functioneert. Want het is het wezen van de democratie, dat men pro en contra *argumenteert*, en dat men de gevallen beslissing aanvaardt en erkent, juist omdat men er als minderheid zelf door middel van de redelijke en kritische argumentatie aan heeft meegeewerkt. Het is vooral dit element van redelijkheid, dit uitwisselen van argumenten, deze afwezigheid van dwang of angst, waardoor de democratie voor een humanist superieur is boven al de overige staatsvormen. Maar onder de tientallen artikelen die mij onder de ogen zijn gekomen, zijn er benauwend veel die heel wat verder gaan dan een redelijke argumentatie terwille van een straks te nemen besluit. Er zitten in talloze publikaties herkenbare elementen van om-

zien in wrok, van gefixeerde om niet te zeggen dogmatische waardeoordelen over groepen en over personen, alsof niet heel de geschiedenis — ook die van de laatste twintig jaar — één leerschool is in betrekkelijkheid; en vooral: er zitten in talloze publikaties min of meer verborgen dreigementen, voorspellingen van buitenparlementaire acties, suggesties van georganiseerde demonstraties waarbij bijvoorbeeld het beeld van koningin Wilhelmina, als moeder van het verzet, massaal moet dienen om uitdrukking te geven aan bezwaren, onlustgevoelens, ontstemmingen enzovoort. Natuurlijk zal de overheid daar dan wel met krachtige hand tegen optreden, met al de gevolgen van dien. En soms heeft het in enkele artikelen al de schijn alsof men hoopt op een beetje politieke gewelddadigheid op de bruiloftsdag, om aldus het huwelijk van het begin af gecompromitteerd te zien op een veel ernstiger wijze nog, dan men nu meent dat het al is.

Ik wil duidelijk zeggen, dat dit alles mij bijzonder verontrust, als overtuigd democraat in verband met onze democratie, als humanist in verband met de menselijke aspecten waar iedereen halstarrig over zwijgt. Het schijnt langzamerhand ontoelaatbaar, om niet te zeggen onbehoorlijk, zich er reenschap van te geven, dat al die schrijvers en praters zich bezig houden met het lot van twee van onze medemenssen. Het schijnt wel alsof men tot de halfzachten moet behoren, om te walgen van dit gebrek aan respect — niet voor een prinses, dat interesseert mij niet — maar voor een jonge vrouw die geacht wordt de mooiste maanden van haar bestaan te beleven. Het gemak waarmee sommigen spelen met het denkbeeld haar bruiloft nu eens lekker te bederven, is ronduit weerzinwekkend en lijkt verontrustend veel op de brandstichtingen, vernielingen en mishandelingen, die blijkbaar de laffe modemiddelen van deze tijd zijn waarmee „men” z'n heldhaftige individualiteit bewijst. In het donker, anoniem.

Misschien valt het allemaal wel mee, zodra de beslissingen vast staan. Maar ook dan nog is het collectieve krantegeschrijf van de laatste maanden allerm minst geschikt om het buitenland nu en het nageslacht later te bevestigen in de mening dat Nederland zich met recht mag beroemen op een volkskarakter met dominerende trekken van verdraagzaamheid, gezond verstand en erasmiaanse humaniteit.

G. STUIVELING

lezingen voor de radio

zo. 14 nov. VARA 9.45 uur: G. C. A. Schrijvers: „Waarom vinden we moderne kunst vaak zo lelijk”.

zo. 21 nov. VARA 9.45 uur: P. Spigt: „Misschien is niets geheel waar”.

zo. 28 nov. VARA 9.45 uur: J. van Lelyveld: onderwerp nog niet bekend.

KRANTEN LEZEN

Misschien hebben de mensen het altijd wel gedacht en dan is er een goede kans dat ik het mis heb. Maar ik heb in stijgende mate het gevoel, dat wij, de mensen van deze tijd, een bijzonder belangrijke en boeiende fase van de menselijke geschiedenis beleven. Hoe je de zaken ook bekijkt, er zijn overal geweldige en diep ingrijpende veranderingen te constateren. De bezeten wereld, waar Huizinga het over had, levert een fascinerende aanblik.

Eén van de kenmerken, waardoor onze tijd zich van andere tijden, waarin de wereld er ook anders ging uitzien, onderscheidt, is meen ik de snelheid waarmee de gebeurtenissen zich voltrekken. In een periode van niet meer dan dertig jaren is vrijwel alles veranderd. De economische, sociale, politieke en technische vooruitgang, of althans ontwikkeling, is voor wie er even over gaat nadenken, verbijsterend.

Het is volkomen uitgesloten, dat iemand — ook veel competentere mensen dan ik — in één bladzijde daarvan een zelfs maar beknopt overzicht zou kunnen geven. Ik noem om de gedachten te richten; de welvaartsexplosie in West-Europa, de beheersing van de economie en de sociale gevolgen daarvan, de bewustwording van de gruwelijke tegenstellingen tussen rijke en arme landen, het nagenoeg geheel verdwijnen van het verschijnsel koloniën, de emancipatie van Afrika en Azië, de verschuiving van de wereldmachten, de kernenergie, de ruimtevaart, de geneeskunde en de scheikunde, die ons voorzien heeft van plastic en nylon.

Dit is bij elkaar al voldoende om mensen die met open mond hebben zitten luisteren bij de eerste radiotoestellen, in de grootste verwarring te brengen. Maar, zo meen ik als belangstellend toeschouwer, er zijn nog verbazingwekkender ontwikkelingen in gang gezet en dan niet de laatste dertig, maar de laatste tien jaren.

De cultuurfilosofen moeten het verschijnsel maar verklaren, van namen voorzien en de betekenis er van schetsen. Als geïnteresseerde leek zou ik het boeiendste verschijnsel van onze tijd willen noemen: het verval van de taboes. En daar kwam ik op, toen ik op één dag uit de krant kennis nam van de schokken waaraan de katholieke kerk, het communisme en — in ons land — de monarchie blootstaan.

Om met de monarchie te beginnen: Tot voor een paar jaar was in ons land de monarchie niet in discussie. De voorstanders zagen haar als een eeuwige en onaantastbare instelling, de tegenstanders zwegen en de onverschilligen waren onverschillig. De onverschilligen horen dat nu nog te zijn. De tegenstanders spreken. De voorstanders verdedigen de monarchie. Zij zelf hebben de onaantastbaarheid prijs gegeven. Monarchen en aarstaande monarchen, over wie forumavonden belegd worden, hebben hun taboeekarakter verloren. Het koningschap „bij de gratie Gods” verdraagt geen argumentatie, hetzij koel of verhit.

Maar de onrust om de monarchie is nog maar een gering, plaatselijk symptoom van het verval van de taboes. De duizelingwekkend snelle veranderingen in het denken van de katholieken is veel verbazingwekkender. Uitingen en daden van geestelijken, pastoors, bisschoppen en ook van kardinalen en van de paus worden beoordeeld en indien nodig veroordeeld. Wat eeuwen stand hield en eeuwig scheen, wordt herzien.

Weer een heel ander, maar niet minder opmerkelijk verschijnsel is het verval van het communisme als monolitisch blok. Tien, twaalf jaar geleden toonde het communisme alle trekken van een religie. De leer was vastgesteld en elke afwijking was ketterij. Het communisme had zijn heiligen en zijn duivels, het kende zijn dogma's en de dwaalingen. Maar het monolitisch blok is de laatste tien jaar in versneld tempo bezig te vergruizelen. De waarheden blijken nog maar gedeeltelijk en niet overal waar. Grote leiders zijn figuurlijk en letterlijk van hun voetstuk gestoten.

Ik geloof, dat wij deze ontwikkeling moeten toejuichen. Niet, omdat hierdoor de katholieke kerk en het communisme mogelijk worden verzwakt. Dat zal misschien ook het geval zijn. Grote aantallen mensen immers voelen zich geborgen bij muurvaste zekerheden. Als de zekerheden onzeker worden, zijn zij niet meer geborgen en gaan dwalen. Als zij voor het verlorene niets in de plaats krijgen, zullen zij er niet gelukkiger op worden. En zij zijn voor de numerieke macht van kerk en communisme verloren.

Maar er is een grote kans, dat de ideeën door het verval van de taboes gereinigd worden en aan kracht winnen. Dat is van degenen die aan deze merkwaardige omwentelingen de stoot hebben gegeven ongetwijfeld de bedoeling en zij vertrouwen er op, dat de tijd hun gelijk zal geven.

Al krantenlezende heb ik, die geen katholiek en geen communist ben, mij ook afgevraagd, of ik daar als humanist toch blij om moet zijn. Ik geloof van wel. Want in de eerste plaats vind ik, dat iedereen zalig moet worden op zijn eigen manier, zolang hij althans ook een ander zijn zaligheid laat. Ik dacht dat zowel de katholieke kerk als het communisme zich in die richting bewegen. En in de tweede plaats verdraagt mijn humanisme zich niet met het ontzien van taboes, dogma's en monolitische blokken.

Blijft de vraag, wat er met de dwalenden gebeuren moet. Misschien kunnen wij er zoekers van maken.

Nog een persoonlijk woord: Een paar weken geleden heeft de redactie van dit orgaan meegedeeld dat het ernstige werk op deze pagina evenals voorheen wordt afgewisseld met de luchtige stukjes van H.H. Maar die man is ook niet altijd even luchtig. Zelfs hij wordt door de krant wel eens in een bespiegelende bui gebracht. En dan zit u er mee.

H.H.